

Педагоги Якутии

Автор: Касьянова Елизавета Ивановна

Должность: учитель математики и физики

Учебное заведение: МБОУ «Салбанская СОШ им. Е.М. Ларионова МО «Намский улус» РС(Я).

Населенный пункт: с. Хонгор – Бие.

Доклад темата: Егор Михайлович Ларионов төрөөбүт алааһа – “Балаҕаннаах”.

Тоҕоостооҕо (актуальность): оҕолорго төрөөбүт алааска тапталы инэри, кининэн киэн туттуу.

Чинчийи барыма (объект): Егор Михайлович Ларионов төрөөбүт алааһа “Балаҕаннаах”.

Үлэм предмета: Егор Михайлович Ларионов төрөөбүт алааһын ахтылар көмөлөрүнэн чинчийи.

Сыала: Биһиги нэһилиэктэн төрүттээх, республикаҕа киэнник биллибит политической деятель, М.К. Аммосов аатынан Саха Өрөспүүлүкэтин судаарыстыбаннай бириэмийэтин лаурета, Нам, Сунтаар улуустарын бочуоттаах гражданина, Саха Өрөспүүбүлүкэтин бочуоттаах гражданина Егор Михайлович Ларионов төрөөбүт алааһын сырдатты.

Соруктара:

- Егор Михайлович Ларионов олоҕун туһунан кэпсиир литератураны көрдөөһүн;
- Оскуола музейыгар баар ахтылары кытта билсир;
- Кинини билэр дьоннортон ахтылары, кини олоҕун туоһулуур хаартыскалары хомуйуу.

Чинчийи көдүүһэ (гипотеза):

Өскөтө, оҕолор төрөөн-үөскээн ааспыт дьон олохторун убаастыыр -ытыктыыр буоллахтарына, бэйэлэригэр холобур туттар буоллахтарына, үчүгэй гражданин быһыытынан иитиллэн-чочулан тахсыахтаахтар.

Олорор нэһилиэкпит Салбан элбэх иитэр – үөрэтэр баай историялаах.

Онон Салбан алаастарын кэлэр көлүөнэ үөрэтиэхтээх. Урут Салбан олохтоохторо алааһынан ыһыллан олорбуттар. Оннук олорбут алаастара наһаа элбэх эбит. Ол

курдук Балаџаннаахха, Улуу Сыһыыга, Уот Сиэбиккэ, Андылаахха, Өтөх Өттөөххө, Аранаска уо. да. атын алаастарга олорбуттар.

Бу алаастартан саамай кэрэ айылџалаах “Балаџаннаах” буолар. “Балаџаннаах” алаас аатырар Улуу Сыһыыны кытта быысаһан сытар.

Алаас:

1. Арџаа саџатын кыйа хатын чаран тулалаах, онно чыычаах үөрэ хойуутук мустар мааны миэстэтэ;
2. Илин өттүн кыйа лиһигирэс линкир тииттэр тулалаан үтэн киирэн алаас бүүрүгэ онорбуттар.
3. Соџуруу баһын сабардаан улахан төгүрүк күөл күн уотугар күлүмүрдүү оонньоон нэлэһийэ мэндээрэн сытар;
4. Хоту өттүн баһылаан көнө ньуурдаах кырдал күөх окко сууланын нэлэйэн-хотойон көстөр. Бу кырдал саамай көнө ньууругар күрүө- хаһаа тулалаах, былыргы туруорбах балаџан дьыэ дэндэйэр. Быдан дьыллар саџаттан баһылаан-көһүлээн тураахтыыр. Бу балаџанна биһиги аймахтарбыт Касьяновтар (Гаврил Степановичтаах) олорбуттар. Ол иһин бу алааһы “Балаџаннаах” диэн ааттаабыттар.

Гаврил Степанович аџата Степан Николаевич уһун кэмнэ биригэдьииринэн үлэлээбит. Ийэтэ Дария Ивановна сытыары сымнаџас майгыннаах эбит. Оџо төрөтөн, үлэлии–хамсыы сылдьан, улахан холбоһуктааһын саџана Хамаџаттаџа көһөн киирбиттэр.

Эбэ айылџатын хоһоонунан маннык хоһуйуохха сөп:

Киэн нэлэмэн эбэ
Күлүк өттүн тутуһан,
Сииктээх отун быыһыгар
Күөх сэбирдэххэ сууланын,
Минньигэс сытынан дыргыйан,
Улахан, кыра дьэдьэннэр
Киһи сөбүүн курдук
Хойуутук–көбөөн үүммүттэр.

Манньк үтүө дойдуга
Кэмиттэн кэмигэр кэмнээн
Үтүө–мааны ыччаттарын
Үүнэн –сайдан табыстылар.
Онтон биирэ чабылхайа
Аҕа саастаах киһибит
Егор Михайлович Ларионов буолар.

Киһиэхэ төрөөбүт дойдуга төрөппүт ийэтин кэриэтэ. Төрөөбүт дойдуга таптал алаһа дьиэбиттэн саҕаланар. Аҕата Михаил Яковлевич сытыары сымнаҕас майгылаах, бүгүрү үлэһит, орто унуохтаах, мунна кырыылаах, нууччалыы быһыылаах. Төрүттэрэ дьаданылар эбит. Мэхээлэ аҕатынаан иккиэн Өргөлөөххө үлэлии сылдьан, Колесовтар кыыстарын Матырыаһы (Матрена Даниловна) Горнай Улуу Сыһыытыттан сүгүннэрэн аҕалбыт. Егор Михайлович Ларионов 1940 сыл ахсынньы 4 күнүгэр Нам улуунун биир уһук нэһиэлигэр Салбанга “Балаҕаннаах” алааска күн сиригэр көрбүтэ. Тоҕус оҕо төрөөбүтүттэн соҕотох хаалбыт. Алта оҕо эрдэ өлбүттэр. Егор Михайлович кэнниттэн икки кыыс төрөөбүт иккиэн суох буолтар. Итиччэ элбэх оҕолорун сүтэрбит ийэлээх аҕата оҕолорун наһаа таптыыллар эбит. Ийэтэ Матырыас сытыы – хотуу үлэһит эбит. Бастаан сүктэн кэлэн баран правления председателин солбуйааччытынан үлэлии сылдьыбыт. Матырыас үксүн ыанньыксытынан үлэлээбит. Аҕата Мэхээлэ сайын колхозугар от үлэтигэр сылдьара, кыһынын бултаан түүлээҕи соҕотуопкаҕа туттарар эбит. Егор Михайлович оҕо сааһа Аҕа дойду Сыһыыга сэриитин бириэмэтигэр ааспыт. Үксүн “Улуу Сыһыыга”, “Өргөлөөххө”, “Арыылаахха” дьонун кытта сылдьыбыт. Үлэни кыайар эр дьон фронтна барбыттар. Хаалбыт оҕо–дьяхтар, оҕонньор–эмээхсин ыарахан үлэттэн кэлэн нуорма астан аһыы түһэн баран утуйаллар эбит. Онон аччыктыыр кыһалҕатын билбит. Аҕата сэрии сылларыгар армияҕа ынгырыллан, маннай үлэ фронтугар сылдьан баран, онтон салҕыы Японияны утары сэриигэ кыттыбыт. 1949 сыллаахха дойдутугар эргиллэн кэлбит. Сэрииттэн кэлээт да үлэ бөҕөнү үлэлээбит. Ити кэмгэ Гоша 9 саастааҕар Салбан начаалынай оскуолатыгар үөрэнэ кирибит. Табаарыстарын кытта оонньуу сылдьан атаҕын өлөрбүт. Сир

харатыгар улахан кылаас уолаттара Бүөтүр Сивцев , Василий Колмогоров сүгэн оскуолатыгар ильдэн паартатыгар олордон кэбиһэллэр эбит. Хаар түспүтүн кэннэ Бүөтүр салааскаҕа соһон үөрэбин салҕаабыт. Аҕата сыарҕалаах оҕуһунан оройуон киинигэр Намна киллэрэн эмтэтэн үтүөрдүбүт. Егор Михайлович оҕо эрдэбиттэн төрөөбүт алааһын Балаҕаннааҕы кэрэ айылҕатын наһаа сөбүлүүр, таптыыр, ахтар эбит. Ол курдук элбэх сыллар усталарыгар мотоциклынан куска, куобахха күтүөтүнээн Григорьев Ион Михайловичтыын, кэргэнин Степанида Степановна убайын Касьянов Гаврил Степановичтыын бииргэ сылдыбыттар. Бу үтүө үгэһин куруутун тутуһар эбит. Ийэтэ Матырыас, аҕата Мэхээчэ билиигэ – көрүүгэ олус убаастабыллаахтык сыһыаннаһаллар эбит. Кинилэр дьие кэргэннэригэр үөрэх сибэтиэй дьыала эбит. Оҕолоро үөрэхтээх буоларыгар туох кыалларынан көмөлөһө сатаабыттар. Сүрдээх үчүгэй дьон бэйэлэрин кэмнэригэр олорон ааспыттар. Ийэтэ Матырыас 1959 сыллаахха, аҕата Мэхээлэ 1975 сыллаахха өлбүттэр. Түмүкпэр этиэм этэ: мин бу үлэбин Егор Михайлович бэйэтин уонна тыыл, үлэ ветераннарын ахтыларыгар олобуран, төрөөбүт алааһын Балаҕаннааҕы суруйдум. Ахтылартан көрдөххө, Егор Михайлович аҕа – ийэ истин таптала тулалаабыт. Аҕалаах ийэтэ уоллара үөрэхтээх киһи буоларыгар бары усулуобуйаны олохтообуттар. Үлэһит дьон үлэ диэн үчүгэин, түмүктээбин дьин холобур буолан көрдөрбүттэр. Егор Михайлович олоххо миэстэтин булууга төрөшпүттэрин оруола улахан эбит. Оонньуу буоллун, тэрээһин буоллун Егор Михайлович куруутун инники салайааччы быһыытынан сылдыбыт. Егор Михайлович салайааччы буолара оҕо эрдэбиттэн биллибит.

Түмүкпэр Егор Михайлович Ларионов төрөөбүт алааһын хоһоонунан маннык түмүктүүбүн:

Үрүн күннээх халлааммыт
Чабыл уотун оонньотон
Сыйыа намтыыр кэмигэр,
Сырдык – ыраас сарыал
Саатаан саарыыр сиригэр,
Сирбит күөхтүүр отунан

Силигилээн хойуутук үүнэр,
БГТК – мааны алааһа
Балаҕаннаах дигэн буолар.

Туханыллыбыт литература.

1. “Олобум – барба баайым”. Тыыл, педагогической үлэ ветерана Касьянов *Гаврил Степанович* төрөөбүтэ 75 сылыгар, 2006 сыл.
2. Егор Михайлович Ларионов оҕо сааһыттан быһа тардан ахтыы. Педагогической үлэ, тыыл, партия ветерана, “Улуус Ытык Киһитэ”, “Хамабаатта нэһилиэгин Ытык Киһитэ”, РСФСР норуотун үөрэбириитин туйгуна Касьянов Гаврил Степанович, тохсунньу 2010 с.
3. Егор Михайлович Ларионов төрөппүттэрин туһунан ахтыы. Үлэ, тыыл ветерана Новгородова Ксения Гаврильевна, 2010 с.
4. “Олох кырдыга” Егор Михайлович Ларионов, - Дьокуускай: Көмүөл, 2012 с.